

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Л. А. Швайка, Х. В. Жидецька

Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна

Досліджено теоретико-методологічні підходи до визначення сутності категорії «сталий розвиток» та забезпечення сталого розвитку економіки країни. Визначено основні проблеми щодо забезпечення сталого розвитку економіки та засоби їх вирішення.

Ключові слова: *розвиток, сталий розвиток, проблеми забезпечення сталого розвитку, теоретико-методологічні підходи, чинники сталого розвитку економіки.*

Постановка проблеми. Розвиток є однією з найважливіших категорій сучасної економічної науки і підприємницької діяльності. З одного боку, насичення ринків товарами і послугами сприяє зростанню конкуренції і змушує підприємницькі структури шукати шляхи стабільного функціонування та виживання. З іншого — глобалізація, інформатизація, спеціалізація, кооперація роблять процеси розвитку більш складними та ресурсомісткими, негативно впливають на екологію і довкілля.

Наприкінці ХХ століття світові лідери визнали, що перед людством стоять завдання величезної ваги, пов'язані з цілою низкою екологічних проблем, перенаселенням, нестачею продуктів харчування, води, епідеміями, військовими конфліктами, тероризмом, нерівністю між країнами і людьми та ін. З'явився новий термін «сталий розвиток економіки», який розглядають як процес розбудови держави на основі узгодження і гармонізації соціальної, економічної та екологічної складових з метою задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь. Однак фахівці дуже часто ототожнюють поняття «стабільний розвиток» і «сталий розвиток», не вбачаючи в них істотних відмінностей. Саме тому необхідно дослідити теоретико-методологічні концепції формування цих соціально-економічних категорій та охарактеризувати проблеми забезпечення сталого розвитку на всіх рівнях функціонування економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Огляд вітчизняних наукових економічних публікацій дає змогу окреслити стан науково-практичних досліджень в забезпеченні сталого розвитку національної економіки та її підприємницьких структур.

Необхідно зазначити, що поняття «сталий розвиток» вперше з'явилося в результаті діяльності комісії ООН з довкілля і розвитку, яка прагнула пов'язати в одне ціле суспільно-економічний розвиток та екологію. У доповіді цієї комісії «Наше спільне майбутнє» визначено це поняття як «розвиток, який забезпечує потреби нинішнього покоління без шкоди забезпеченню потреб майбутніх поколінь» [1].

Згідно з концепцією сталого розвитку, необхідно і можливо здійснити послідовний перехід до такого розвитку, основні напрями якого викладені в дослідженнях С. М. Борщука [2], І. Грабинського [3], Л. С. Гринів [4], Е. П. Семенюка [5], А. С. Філіпенка [6], Л. Р. Лиска [7], О. В. Мельникова [8] та інших науковців.

Особливе місце в концепції сталого розвитку відводиться ресурсам, які необхідні для прогресу суспільства, значна частина яких є лімітованими і вичерпними. Основним ресурсом залишається людина з її потребами і можливостями. Важливо оптимізувати потреби людини та створити сприятливі умови для зростання її можливостей. Необхідно сприяти не лише нарощуванню виробництва і споживанню матеріальних благ, а й змінювати ставлення людини до цих благ, до самих себе, один одного і природи.

Мета статті — узагальнення підходів щодо визначення поняття «сталий розвиток» та дослідження проблем його забезпечення кожною підприємницькою структурою та економікою загалом.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній економічній літературі є різні тлумачення категорії «розвиток». Його ототожнюють з функціонуванням підприємницьких структур, національної економіки, особи; розглядають як одну з важливих стадій життєвого циклу товару чи суб'єкта господарювання; характеризують як процес закономірних змін тощо. Виділяють «розвиток організації», «розвиток економіки», «діловий розвиток», «стратегічний розвиток», «сталий розвиток». Усі ці терміни та поняття мають різний зміст і характеризують різні позитивні зміни в певному напрямі, періоді та рівні використання факторів виробництва.

Класична економічна наука пояснює механізм розвитку як перехід одного явища в інше через взаємодію кількісних і якісних змін. З боку кількісних змін цей перехід настає в часі поступово, з боку якісних змін — як стрибок від старого стану до нового.

Розвиток у широкому розумінні формується під впливом ринкових, інноваційних, екологічних, організаційних змін. Поняття ринкового розвитку використовується для характеристики процесу розширення частин ринку, кола споживачів, контрагентів. Інноваційний розвиток пов'язаний зі змінами у сфері науки, технології, які забезпечують збільшення масштабів виробництва, підвищення конкурентоспроможності продукції, поліпшення результатів підприємницької діяльності. Економічний розвиток характеризує використовувані фактори виробництва, їхню ефективність та результати господарювання. Екологічний розвиток передбачає використання новітніх технологій, які не загрожують довкіллю та забезпечують раціональне використання природних ресурсів. Організаційний розвиток пов'язаний з розвитком особистості, груп, управлінських систем, мотивацій, ініціативи та ін.

Західні науковці для характеристики розвитку організації оперують поняттям «діловий розвиток», яке враховує збільшення масштабів бізнесу і зусилля із задоволення ринкового попиту; створення нових сфер діяльності; стимулювання в організації творчості та ініціативи.

Для характеристики вищезгаданих процесів у видавничо-поліграфічній сфері автори статті рекомендують використовувати термін «розвиток видавничо-поліграфічного

підприємництва» і розглядати його як неперервний процес змін у видавництвах і на поліграфічних підприємствах, які сприяють кількісному та якісному їх зростанню, збільшують можливості та переваги суб'єктів господарювання порівняно з конкурентами [9].

Розвиток національної економіки, кожної її підприємницької структури, темпи їх економічного зростання мають бути оптимальними. Це пов'язано з тим, що багато використовуваних у виробництві природних ресурсів вичерпуються, є труднощі їх поповнення. Це негативно впливає на довкілля, працівників, спричиняє кризи, негативно впливає на світову економіку, створює глобальні проблеми для людства. Уже підтверджено, що більшість проблем глобального характеру мають ресурсно-екологічну причину. Спостерігається деградація природного середовища, погіршення умов існування всього живого. Саме тому в другій половині ХХ ст. почали говорити про сталий розвиток.

У 1962 році прийнято резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Екологічний розвиток та охорона природи». У 1972 році в Стокгольмі відбулася всесвітня зустріч з питань навколишнього середовища. Американські вчені підготували доповідь «Стратегія збереження світу» (1980), де вперше було вжито термін «сталий розвиток». У доповіді наголошувалося, що розвиток може бути сталим за умови врахування економічних, соціальних та екологічних аспектів.

У доповіді ООН «Наше спільне майбутнє» (1987) вперше подано трактування сталого розвитку, як такого, що задовольняє потреби суспільства, але не ставить під загрозу задоволення потреб майбутніх поколінь.

Ідеї сталого розвитку отримали свій подальший розвиток на конференціях, спеціальних сесіях ООН з проблем довкілля (1992), (1997), (2002).

Було підписано низку міждержавних угод, схвалено ряд конвенцій та протоколів про охорону довкілля, зменшення шкідливих викидів, освоєння чистих технологій, альтернативних джерел енергії. Однак, екологічна ситуація від цього не поліпшилася — економічні катаклізми у світі нагадують про необхідність кардинальних змін у підходах до їх вирішення.

У світі підприємницькі структури долучаються до Глобального договору — стратегічної ініціативи ООН, в рамках якої вони зобов'язуються дотримуватися, підтримувати та впроваджувати нові цінності у сфері прав людини, трудових норм, охорони довкілля, боротьби з корупцією та ін.

Екологічні проблеми тісно пов'язані з життєдіяльністю людини, потреби якої щорічно необґрунтовано зростають, що зумовлює необхідність нарощування обсягів виробництва в середньому до 3,0 % щороку. Станом на 1 вересня 2016 року кількість населення Землі сягнула 7430 млн осіб, що на 1,1 % більше, ніж у 2015 році. У багатьох регіонах світу відчувається нестача їжі, питної води.

Природні катаклізми, війни, терористичні акти, різні соціальні конфлікти спричиняють активні нерегульовані міграційні процеси. Це підриває толерантність у стосунках між країнами, створює багато соціально-економічних і політичних проблем для влади країн, які приймають біженців. Глобальним викликом сьогодення є загострення конфлікту між суспільством і владою в багатьох країнах світу, що

зумовлює потребу пошуку нових лідерів, частих змін урядів і глав держав. Лідери багатьох країн повинні визнати, що вони не впоралися з викликами часу, не запропонували суспільству нові моделі управління, не змінили правил гри адекватних вимогам часу.

В останні десятиліття в різних частинах світу активізувалися заклики до зміни політичної карти світу, яка призведе до руйнування національних економік, порушить хиткий баланс у світовій економіці.

Україна приєдналася до усіх міжнародних угод і рішень із зазначених питань і активно стала формувати власну стратегію сталого розвитку країни.

Вітчизняні фахівці в першій редакції проекту «Концепція сталого розвитку України» сталий розвиток розглядають як процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення необхідних потреб всіх членів суспільства за умови збереження і відтворення цілісності природного середовища, створення можливостей для рівноваги між його потенціалом і вимогами людей усіх поколінь [10, с. 3]. У другій редакції документа сталий розвиток трактується як процес розбудови держави на основі узгодження і гармонізації соціальної, економічної та екологічної складових з метою задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь [11, с. 3].

Відповідно до наведених міркувань, можна стверджувати, що сталий розвиток — це ідеальна модель бажаного майбутнього розвитку суспільства, результат довготривалої стратегії оптимізації всієї діяльності людства та його взаємовідносин із зовнішнім середовищем. Перехід до такого розвитку має відбуватися у багатьох країнах з врахуванням різноматіття культур, релігій, економічних систем, історичного досвіду та традицій. У суспільствах сталого розвитку найголовніша роль відводиться людині — творцеві та споживачеві благ.

Сталий розвиток будь-якої країни забезпечується дією системи чинників, серед яких: політико-правові, екологічні, економічні, соціально-демографічні, інформаційно-комунікаційні, міжнародні тощо. Забезпечення сталості розвитку потребує адекватних заходів протидії глобальним загрозам, домінуючими серед яких є загрози, зумовлені вадами господарювання, нездатністю забезпечити мінімальний рівень якості життя для кожного третього мешканця планети, руйнуванням навколишнього середовища. Подальший розвиток на наявних сьогодні засадах уже вступає в суперечність з інтересами майбутніх поколінь і загрожує глобальним колапсом.

Розуміючи важливість і актуальність проблеми, провідні науковці світу і політики розвинених суспільств ведуть активний пошук принципово нових економіко-філософських підходів до її вирішення. Серед популярних нових підходів із забезпечення сталого розвитку є неоліберальна концепція Ф. Фукуями, в якій вчений звертає увагу на формування певного соціокультурного контексту, в якому діятимуть більш високі етичні норми співжиття народів [12].

Італійський економіст Р. Петрелла робить акцент на запровадженні нового типу світового управління економікою [13]. Він обґрунтовує необхідність знецінення конкурентоспроможності та зростання масштабів виробництва; створення світового комітету в справах економічного роззброєння; підписання всесвітнього

суспільного договору, відповідно до якого б забезпечувався контроль за чинниками сталого розвитку.

А. Етзіоні пропонує підхід щодо зміни економічної парадигми, співвідношення людини і суспільства [14].

Прогнозуючи сталий розвиток, Б. Гаврилишин висловлював думку про те, що нам слід пристосуватись до правил співжиття, якими будемо керуватися в умовах майбутнього єдиного світового ладу, нашої спільної долі [15, с. 205].

Міжнародна організація «Римський клуб» узагальнила і сформувала 11 принципів, яких мають дотримуватися всі держави-члени ООН, для забезпечення сталого розвитку. У 2015 році Генеральна асамблея ООН деталізувала глобальні цілі сталого розвитку.

Вітчизняні вчені (Ю. Туниця) запропонували та обґрунтували ідею підготовки та затвердження світовим співтовариством якісно нового документа — «Екологічної Конституції Землі», загального для всіх країн світу Закону збереження життя. Однак ця ідея була проігнорована і не отримала подальшого розвитку.

Забезпечення сталого розвитку потребує адекватних заходів протидії глобальним загрозам, зумовлених вадами господарювання, нездатністю забезпечити гідний рівень життя, нищівним руйнуванням навколишнього середовища. Потрібні принципово інші економіко-філософські підходи для забезпечення сталості розвитку.

Життя показує, що необхідно постійно виховувати людей, розвивати в них відповідальність за себе, країну, світ. Люди мають усвідомлювати, якими вразливим є світ і кожна країна, які небезпеки чатують десь поблизу, як їх уникнути чи здолати. Влада має сприяти руйнуванню бар'єрів між країнами, обміну ресурсами, підтримувати бідні країни фінансово, об'єднуватися в боротьбі з хворобами, тероризмом, спільно вирішувати проблеми екології, не забуваючи при тому про національні інтереси.

Висновки. Коротко розглянувши основні підходи до трактування та забезпечення сталого розвитку, можна стверджувати, що в їх основі лежить людина, яка має усвідомити свої певні обов'язки і відповідальність за розвиток світу. Інформаційно-духовні чинники повинні витіснити руйнівне мислення технократичного глобалізму.

Прийнята Стратегії сталого розвитку «Україна–2020» повною мірою відображає вимоги світового співтовариства щодо забезпечення сталого розвитку економіки. Однак реальний стан справ далекий від декларації. Структурні реформи у країні не проводяться, стандарти життя не підвищуються, гостро стоїть проблема втрати частини території, зростає невдоволення владою і тими реформами, які вона проводить, поглиблюються екологічні проблеми, погіршуються міжнародні відносини з країнами-сусідами тощо. Усе це в сукупності аж ніяк не сприяє забезпеченню сталого розвитку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стійкий екологічно безпечний розвиток і Україна : навч. посіб. / за ред. М. І. Доброхода. Київ : МАУП, 2002. 104 с.

2. Боршук Є. М., Загорський В. С. Екологічні основи економіки. Львів : В-во «Інтелект-Захід», 2005. 312 с.
3. Грабинський І. Еколого-економічна система України. Львів : В-во НТШ, 1997. 240 с.
4. Гринів Л. С. Економічна теорія природного капіталу: нові моделі, функції та оцінки. Наук. вісник ДЛТУ України. Львів : УкрДЛТУ, 2005. Вип. 15.6. С. 65–71.
5. Семенюк Е. П. Філософські засади сталого розвитку. Львів: Афіша, 2002. 200 с.
6. Філіпенко А. С. Економічний розвиток сучасної цивілізації: навч. посіб. Київ : Знання, 2000. 174 с.
7. Лиско Л. Р. Предметна сфера економічної теорії в суспільстві сталого розвитку: універсумно-синергетичне обґрунтування : монографія. Львів : РВВ НЛТУ України, 2009. 488 с.
8. Концептуальні засади забезпечення сталого розвитку інформаційної сфери : монографія / Я. В. Котляревський, О. В. Мельников, А. М. Штангрет, Е. П. Семенюк, В. І. Воробйов. Київ : ЦУЛ, 2016. 148 с.
9. Швайка Л. А. Розвиток і регулювання видавничого підприємництва : монографія. Львів : УАД, 2005. 432 с.
10. Концепція сталого розвитку України / наук. керів. розробки : С. І. Дорогунцов, В. Я. Шевчук. Київ : [Б/в], 1997. 22 с.
11. Концепція сталого розвитку України: Проект / наук. керів. розробки : В. П. Кухар, Б. М. Данилишин. Київ : [Б/в], 2000. 18 с.
12. Фукуяма Ф. Великий крах. Людська природа і відновлення соціального порядку. Львів : Кальварія, 2005. 380 с.
13. Соціальна доктрина Церкви : зб. статей. Львів : Свічадо, 1998. 300 с.
14. Etzioni A. The Moral Dimension. Toward a new Economics. New York : The Free Press, 1988.
15. Гаврилишин Б. Дорогокази в майбутнє. До ефективніших суспільств: доп. Римському клубові / пер. з англ. Київ : Основи, 1993. 238 с.
16. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» від 12.01.2015. №5/2015. Урядовий кур'єр. 2015. № 6 (15 січня).

REFERENCES

1. Dobrokhoda, M. I. (2002). *Stiikiy ekolohichno bezpechniy rozvytok i Ukraina*. Kyiv : MAUP (in Ukrainian).
2. Borshchuk, Ye. M., & Zahorskyi, V. S. (2005). *Ekolohichni osnovy ekonomiky*. Lviv : V-vo «Intelekt-Zakhid» (in Ukrainian).
3. Hrabynskyi, I. (1997). *Ekoloho-ekonomichna systema Ukrainy*. Lviv : V-vo NTSh (in Ukrainian).
4. Hryniv, L. S. (2005). *Ekonomichna teoriia pryrodnoho kapitalu: novi modeli, funktsii ta otsinky: Nauk. visnyk DLTU Ukrainy*. Lviv : UkrDLTU, 15.6, 65–71 (in Ukrainian).
5. Semeniuk, E. P. (2002). *Filosofski zasady staloho rozvytku*. Lviv : Afisha (in Ukrainian).
6. Filipenko, A. S. (2000). *Ekonomichniy rozvytok suchasnoi tsyvilizatsii*. Kyiv : Znannia (in Ukrainian).
7. Lysko, L. R. (2009). *Predmetna sfera ekonomichnoi teorii v suspilstvi staloho rozvytku: universumno-synerhetychne obgruntuvannia*. Lviv : RVV NLTU Ukrainy (in Ukrainian).

8. Kotliarevskiy, Ya. V., Melnykov, O. V., Shtanhret, A. M., Semeniuk, E. P., & Vorobiov, V. I. (2016). Kontseptualni zasady zabezpechennia staloho rozvytku informatsiinoi sfery. Kyiv : TsUL (in Ukrainian).
 9. Shvaika, L. A. (2005). Rozvytok i rehuliuвання vydavnychoho pidpriumnytstva. Lviv : UAD (in Ukrainian).
 10. Dorohuntsov, S. I., & Shevchuk, V. Ya. (1997). Kontsepsiia staloho rozvytku Ukrainy. Kyiv : [B/v] (in Ukrainian).
 11. Kukhar, V. P., & Danylyshyn, B. M. (2000). Kontsepsiia staloho rozvytku Ukrainy. Kyiv : [B/v] (in Ukrainian).
 12. Fukuiama, F. (2005). Velykyi krakh. Liudska pryroda i vidnovlennia sotsialnoho poriadku. Lviv : Kalvariia (in Ukrainian).
 13. Sotsialna doktryna Tserkvy. (1998). Lviv : Svichado (in Ukrainian).
 14. Etizioni, A. (1988). The Moral Dimension. Toward a new Economics. New York : The Free Press (in English).
 15. Havrylyshyn, B. (1993). Dorohovkazy v maibutnie. Do efektyvnishykh suspilstv: dop. Rymskomu klubovi. Kyiv : Osnovy (in Ukrainian).
 16. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Stratehiiu staloho rozvytku «Ukraina-2020» vid 12.01.2015. №5/2015. (2015). Uriadovyi kur'ier, 6 (15 sichnia) (in Ukrainian).
- doi: 10.32403/1998-6912-2018-1-56-124-131

PROBLEMS OF ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

L. A. Shvaika, Kh. V. Zhydetska

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
kafekonomikauad@gmail.com*

The theoretical and methodological approaches to the definition of the essence of the category “sustainable development” and ensuring the sustainable development of the country’s economy have been studied. The main problems in ensuring the sustainable development of the economy and ways of their solution have been determined.

Having briefly reviewed the main approaches to the interpretation and ensuring the sustainable development, it can be argued that they are based on the person who must realize their specific duties and responsibility for the development of the world. Information-spiritual factors must suppress the destructive thinking of technocratic globalism.

The adopted Strategies for sustainable development “Ukraine–2020” fully reflect the demands of the world community to ensure the sustainable development of the economy. However, the real state of affairs is far from the declaration. There are no structural reforms in the country, standards of life are not rising, there is a sharp problem of the loss of part of the territory, growing dissatisfaction with the authorities and the reforms that they are carrying out, environmental problems are deepening, international relations

with neighbouring countries deteriorate, etc. All this in general does not contribute to the sustainable development of the country.

The novelty is to synthesize and further improve the theoretical foundations and methodological approaches to ensure the sustainable development of the national economy.

The practical significance of the results obtained is the possibility of choosing one of the economic and philosophical approaches to ensure the sustainable development of the national economy.

Keywords: *development, sustainable development, problems of ensuring sustainable development, theoretical and methodological approaches, factors of sustainable development of the economy.*

Стаття надійшла до редакції 31.01.2018.

Received 31.01.2018.